УДК 35

JEL classification: H55, H53, I31, I38

Тетяна ВЕНГУРЕНКО

*старший викладач,
кафедра фінансових ринків,
Університет державної фіскальної служби
України, Україна*

Анастасія ЯСЕНТЮК

*здобувач,
Університет державної фіскальної служби
України, Україна*

© Тетяна Венгуренко, Анастасія Ясентюк, 2020

Отримано: 20.11.2020 р.
Прорецензовано: 04.12.2020 р.
Рекомендовано до друку: 16.12.2020 р.
Опубліковано: 16.12.2020 р.

Ця стаття розповсюджується на умовах ліцензії Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0, яка дозволяє необмежене повторне використання, розповсюдження та відтворення на будь-якому носії, за умови правильного цитування оригінальної роботи.

Тетяна Венгуренко (Україна)
Анастасія Ясентюк (Україна)

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЙОГО ЗАСТОСУВАННЯ В УКРАЇНІ

АНОТАЦІЯ

Вступ. Однією з основних складових політики будь-якої країни виступає соціальний захист населення. Рівень організації соціального захисту населення безпосередньо впливає на добробут суспільства. На сьогодні, під впливом доволі складної економічної ситуації в країні, а також соціально-демографічних процесів, вразливість населення до негативних соціальних ризиків постійно зростає. Саме тому, перед системою вітчизняного соціального страхування постає низка соціальних загроз, які, в першу чергу, пов'язані зі зростанням тієї частки населення, котра потребує соціальних виплат, а також зі старінням нації та постійним зростанням рівня безробіття. Важливим фактором реформування вітчизняної системи соціального страхування може стати досвід зарубіжних країн щодо організації системи соціального страхування. Запровадження відповідного досвіду провідних країн світу підвищить ефективність функціонування соціального страхування в Україні та забезпечить перерозподіл фінансового тягаря у забезпеченні соціального захисту в країні між державою, роботодавцем та працівником. Разом з цим, питання щодо можливості використання в Україні зарубіжного досвіду у сфері соціального страхування потребують подальшого дослідження, адже саме соціальне страхування виступає важливою складовою соціальних гарантій розвитку суспільства.

Мета. Визначити напрями удосконалення системи соціального страхування в Україні на основі оцінки основних моделей соціального захисту провідних країн світу.

Метод (методологія). Авторами використано методи узагальнення, аналізу, синтезу та порівняння з метою оцінки основних моделей соціального захисту провідних країн світу та визначення основних можливостей щодо використання досвіду даних країн у вітчизняній практиці.

Результати. У статті розглянуто та узагальнено зарубіжний досвід щодо систем організації та надання страхових послуг у сфері соціального страхування. Проведено аналіз основних моделей соціального захисту провідних країн світу, досліджено соціальну політику на прикладі таких країн як Німеччина, Швеція, США та запропоновано основні напрями удосконалення такого страхування в Україні.

Венгуренко Т., Ясентюк А. Зарубіжний досвід соціального страхування та перспективи його застосування в Україні. *Економічний аналіз*. 2020. Том 30. № 4. С. 118-124.

DOI: <https://doi.org/10.35774/econa2020.04.118>

Ключові слова: соціальне страхування; соціальні послуги; страхові послуги; моделі соціальної політики держави.

UDC 35

JEL classification: H55, H53, I31, I38

Tetiana VENGURENKO

Senior Lecturer,
Department of Financial Markets,
University of State Fiscal Service of Ukraine,
Ukraine

Anastasia YASENTYUK

PhD student,
University of the State Fiscal Service of Ukraine,
Ukraine

© Tetiana Vengurenko, Anastasia Yasentyuk,
2020

Received: 20.11.2020

Revised: 04.12.2020

Accepted: 16.12.2020

Online publication date: 16.12.2020

This is an Open Access article, distributed under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 license, which permits unrestricted re-use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited.

Tetiana Vengurenko (Ukraine)
Anastasia Yasentyuk (Ukraine)

FOREIGN EXPERIENCE OF SOCIAL INSURANCE AND PROSPECTS OF ITS APPLICATION IN UKRAINE

ABSTRACT

Introduction. One of the main components of the policy of any country is the social protection of the population. The level of organization of social protection directly affects the welfare of society. Today, under the influence of the rather difficult economic situation in the country, as well as socio-demographic processes, the vulnerability of the population to negative social risks is constantly growing. That is why the system of domestic social insurance faces a number of social threats, which are primarily related to the growth of the population in need of social benefits, as well as the aging of the nation and the constant rise in unemployment.

An important factor in reforming the domestic social insurance system may be the experience of foreign countries in organizing the social insurance system. The introduction of the relevant experience of the world's leading countries will increase the efficiency of social insurance in Ukraine and ensure the redistribution of the financial burden in providing social protection in the country between the state, the employer and the employee.

At the same time, the question of the possibility of using foreign experience in the field of social insurance in Ukraine needs further research, because social insurance is an important component of social guarantees for the development of society.

Goal. Identify areas for improvement of the social insurance system in Ukraine based on the assessment of the main models of social protection of the world's leading countries.

Method (methodology). The authors used methods of generalization, analysis, synthesis and comparison in order to assess the main models of social protection of the world's leading countries and identify the main opportunities for using the experience of these countries in domestic practice.

Results. The article considers and summarizes foreign experience in the organization and provision of insurance services in the field of social insurance. The analysis of the basic models of social protection of the leading countries of the world is carried out, the social policy on an example of such countries as Germany, Sweden, the USA is investigated and the basic directions of improvement of such insurance in Ukraine are offered.

Vengurenko, T., & Yasentyuk, A. (2020). Foreign experience of social insurance and prospects of its application in Ukraine. *Economic analysis*, 30 (4), 118-124.

DOI: <https://doi.org/10.35774/econa2020.04.118>

Keywords: social insurance; social services; insurance services; models of social policy of the state.

Вступ

На сучасному етапі в умовах широкомасштабної міжнародної інтеграції України в світовий європейський простір при формуванні ефективної системи соціального захисту особливо гостро постає необхідність досвіду розвинутих країн.

Так, напрацьовані державами національні підходи щодо управління системою соціального страхування включають диференційований ступінь участі самої держави, роботодавців, найманих працівників та недержавних страхових структур (приватних страховиків) у забезпеченні соціальним захистом своїх громадян.

На наш погляд, враховуючи зазначене вище, практика організації соціального страхування в провідних країнах світу та їх впровадження з відповідною адаптацією у вітчизняні реалії заслуговує детальнішого дослідження.

Вагомий внесок у розробку теоретичних і практичних аспектів соціального страхування внесли вітчизняні вчені: В. М. Андріїва, В. Д. Базилевич, Н. Б. Болотіна, М. І. Бондарук, І. М. Гринчишин, І. О. Гуменюк, О. М., Осадець, С. М. Прилирик, І. М. Серватинська, С. М. Синчук, С. О. Сільченко, М. М. Шумила, а також зарубіжні фахівці: Н. А. Волгіна, Б. Г. Збишко, І. М. Луніна, В. Г. Москаленко та інших дослідників.

Мета статті

Метою статті є комплексний аналіз та обґрунтування зарубіжних моделей соціального страхування задля визначення перспектив його застосування в Україні.

Виклад основного матеріалу

Сучасний етап розвитку соціального страхування характеризується тенденцією посилення зв'язків і взаємодією між країнами, що обумовлює нарощення взаємозалежностей держав у всіх сферах. Соціальне страхування є формою соціального захисту економічно активного населення від різних ризиків, пов'язаних із втратою роботи, працездатності і доходів, на основі колективної солідарності щодо відшкодування втрати. Особливістю соціального страхування є його фінансування зі спеціальних позабюджетних фондів, що формуються з цільових внесків роботодавців і робітників за підтримки держави [1, с. 18].

Кожна країна має свої особливості системи соціального страхування. Спектр цих особливостей досить широкий, проте усі моделі соціального страхування можна поділити на три види (рис. 1).

Якщо в загальному розглянути, та охарактеризувати дані моделі, то на нашу думку, консервативній моделі притаманний характерний мінімалізм. Тому що соціальний захист не розглядається як засіб реалізації рівності та надається лише у крайньому випадку, а його фінансування максимально відбувається громадськими організаціями, тобто з повноваження державного сектору перекладено на приватний. Ліберальна модель балансує між консервативною та соціально-демократичною, їй притаманна поміркованість, адресність, досить конкретизована, передбачає розширення системи соціального страхування, ефективну та динамічну політику прибутків. Щодо, соціально-демократичної моделі, то вона є найбільш розвинутою, така соціальна політика має самостійне значення, здатна цілком забезпечувати надійний захист громадянина від багатьох ринкових ризиків.

Детальніше конкретну модель можна дослідити на прикладі конкретної країни, взятої з тієї чи іншої системи.

Базові основи соціального страхування були створені у Німеччині наприкінці XIX століття Канцлером Отто фон Бісмарком, також ним було розроблено законодавче підґрунтя соціального законодавства, яке стало зразком для інших індустриальних країн. Система соціального страхування Німеччини є обов'язковою і регулюється законом та характеризується сукупністю певних заходів, які мають забезпечувати всебічний захист різних груп населення від таких загальних загроз для життя, як нещасний випадок, хвороба, інвалідність, старість, безробіття і смерть годувальника.

У Німеччині функціонує відмінно організована державна система страхування від нещасних випадків, створена на базі промислових професійних товариств, а також приватних страхових компаній [7].

Однією з перших країн, яка запровадила медичне страхування є Німеччина і основним принципом цієї системи є те, що уряд не бере на себе відповідальність за фінансування охорони здоров'я і лише винятки деяких його сегментів за рахунок приватного сектору, також сприяє створенню таких умов, щоб необхідні фонди були побудовані працівниками та роботодавцями та ефективно працювали, та здійснює нагляд за функціонуванням усієї сфери медичного страхування.

Рис. 1. Типологія основних моделей соціального страхування

Джерело: розроблено авторами на основі систематизації джерел [1; 2; 3].

Пенсійне страхування Німеччини, правовою основою якого є соціальне законодавство також для інших країн має на меті:

- надання пенсій на випадок професійної або ж загальної непрацездатності, а ще передбачається виплата пенсій зі старістю;
- забезпечення пенсією у зв'язку з втратою застрахованого годувальника родини [9];
- втілення заходів для покращення санітарних умов життя застрахованого суспільства.

Третім основним напрямом системи соціального страхування є страхування від

безробіття. Страхові внески сплачуються застрахованим населенням за солідарною формою, їх сума достатня для компенсації втрат понесених певною особою або групою осіб. Забезпечення осіб, які залишилися без роботи фінансами для існування та виконання мінімальних потреб, а також зведення до мінімального рівня економічних і соціальних наслідків безробіття – мета страхування від безробіття. Збирачами страхових внесків є лікарняні каси, їх сплачують усі наймані працівники, однак вони не стягуються з заробітків, які не досягають 325 євро, та якщо тривалість

робочого тижня менша 15 годин. Тариф відрхувань складає 6,5% і сплачується порівну роботодавцем і працівником [1].

Ще одним видом соціального страхування є допомога жінкам з материнства. Кожна жінка як майбутня мати має особливий захист від небезпеки на робочому місці, він включає також впевненість щодо безпеки від звільнення в період чотирьох місяців перед народженням дитини і чотирьох місяців після пологів, цей час дає можливість жінці займатися дитиною.

Роль засновниці та однією з представниць Скандинавської моделі соціальних відносин належить Швеції, пенсійна реформа якої почала проводитися ще в 1995 році. Основний елемент шведської політики добробуту – соціальне страхування. В офіційних документах підкреслювалося, що держава повинна забезпечити людину економічної захистом у разі хвороби, при наданні медичної допомоги, народженні дитини та по старості (загальне страхування), а також у зв'язку з нещасними випадками і хворобами з виробничої причини (страхування від нещасних випадків на виробництві) і безробіттям [4, с. 75].

Головною характерною рисою соціального страхування є універсальність, тобто нею охоплений кожен громадянин Швеції, незалежно від сфери праці. Такий система організації називається в країні «загальною соціальною політикою». Державою фінансується від 40 до 100% витрат на медичне обслуговування та лікарські засоби. До прикладу, візит до лікаря обходиться шведу в суму від 300 до 400 крон, проте за додаткову консультацію у лікаря-спеціаліста стягується окрема доплата, але не більше 350 крон.

Нова пенсійна система Швеції, по-перше, враховує доходи, отримані протягом усього життя, по-друге, забезпечує гарантовану пенсію для тих, хто отримував дуже низькі доходи від зайнятості або взагалі не отримував ніяких доходів, і по-третє, включає систему обов'язкових внесків в приватні пенсійні фонди з індивідуальними рахунками. Внески до пенсійної системи складають 18,5% доходів, у тому числі 2,5% на індивідуальні рахунки [5].

Також у Швеції працює розгалужена система страхування трудящих, та складається з чотирьох основних напрямків:

- індивідуальне (приватне) страхування;
- групове страхування (спортсмени та інші категорії з переважанням колективного характеру праці);
- страхування за допомогою колективних договорів;
- обов'язкове соціальне страхування від нещасних випадків на виробництві та

професійних захворювань [6]. Важливим елементом є розвиненість профспілкового руху, дуже поширена договірна система регулювання соціально-трудоих відносин. Крім того, у Швеції функціонують недержавні страхові компанії.

Велике значення приділяється ще одному виду соціального страхування Швеції як батьківське страхування, та є зразком впливу держави на планування родини, народжуваності та розвитку сімейних відносин. В першу чергу, батьківське страхування спрямоване щоб забезпечити батькам економічну захищеність протягом того часу, коли вони перебувають вдома та доглядають за дитиною.

Представником Англосакської моделі є Сполучені Штати Америки. Головною особливістю системи соціального страхування в США є її спрямованість на соціальну підтримку пенсіонерів.

Державні гарантії пенсійного і медичного обслуговування літніх людей, включаючи не лише постійний і тривалий догляд, а й допомогу у пошуку та збереженні робочого місця, якщо буде присутнє бажання і здатність працювати після виходу на пенсію, додаткові податкові пільги. Розвиток приватних пенсійних планів, в свою чергу розповсюдження приватних пенсійних рахунків сприяли зміцненню економічної незалежності пенсіонерів, перетворенню їх на найбільш соціально захищену вікову групу населення країни, а отже і зведенню до мінімуму їх залежності від соціальної підтримки [1].

Особливістю пенсійної системи є наявність лише двох рівнів, це перший (система державного соціального забезпечення) та третій (система добровільних приватних пенсійних фондів) рівні пенсійної системи, і відсутність другого рівня обов'язкових пенсійних фондів, як в Україні. Кожному громадянину США надається можливість самостійно вирішувати, щодо дати виходу на пенсію, проте з урахуванням установлених трьох категорій пенсійного віку: 62 роки (ранній пенсійний вік), 65-67 років (нормальний пенсійний вік), 70 років (пізній пенсійний вік).

У США діє система медичного страхування, яка базується на принципі сполучення центрального страхового фонду з мережею місцевих незалежних страхових організацій. Кошти акумулюються в центральному фонді, що не несуть адміністративних функцій, і вже потім розподіляються страховим організаціям на основі законодавчо затвердженої форми розрахунків [1]. Щодо виду соціального страхування від виробничого травматизму і професійних захворювань, то у зв'язку з тим, що за останні роки зросла кількість робітників, зайнятих на небезпечних виробництвах, більшість з них

надають перевагу самострахуванню саме в приватних страхових фірмах. У більшості штатів закони про відповідальність підприємців за професійні захворювання або взагалі відсутні, або охоплюють дуже вузьке коло цих захворювань [5].

Сучасна українська модель соціального страхування зазнала багато змін в структурі та функціонуванні, проте містить багато елементів попередньої планової економіки, що заважає цілком перелаштуватись та відповідати всім вимогам для забезпечення усіх потреб своїх громадян. До джерел фінансування соціального захисту населення належать кошти бюджетів, соціальних державних позабюджетних та недержавних фондів, також фінанси суб'єктів господарювання різних форм власності, приватних осіб та домогосподарств. [8].

У зв'язку з тим, що вагома частка населення ставиться досить скептично до пенсійного забезпечення зважаючи на обмежену тривалість життя населення, не відчуючи реального обсягу відрахувань, та гідних пенсійних нарахувань вважає сплату відрахувань до цього фонду марними. Тому в нинішніх умовах, солідарна система пенсійного забезпечення України, загалом є дещо непристосованою до нинішніх реалій.

Також на сьогоднішній день в Україні здійснюється медична реформа, що має на меті повний перехід держави до страхової медицини, та планується завершитись до кінця 2020 року. Мета такого страхування – забезпечити застрахованих у разі настання страхового випадку медичної

допомоги за рахунок накопичених коштів, а також фінансування профілактичних заходів.

Проте, головною проблемою у функціонуванні соціального страхування є фінансове забезпечення державних позабюджетних соціальних страхових фондів, завдяки якому немає можливості забезпечити належний рівень соціальних виплат, тому першочерговим завданням є визначення такого рівня фінансового забезпечення, та базувалося б на нових моделях, механізмах, де обов'язковою умовою є застосування зарубіжного досвіду.

Висновки

Порівняння основ національної моделі соціального страхування із найбільш поширеними моделями, які використовуються у різних державах, дає можливість зробити висновок, що національна модель повинна включати в себе як окремі елементи ліберальної, так і соціально-демократичної моделей. Від ліберальної моделі є необхідність перейняття підходу щодо обмеження чисельності видів пільгових категорій громадян та різних соціальних допомог і виплат, а від соціально-демократичної – запровадити розгалужену систему страхування працівників. Загалом, наявність в державі збалансованості систем соціального страхування і сфери соціального забезпечення як ключових складових соціального захисту населення сприятиме політичній та економічній стабілізації суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Григораш Г. В., Григораш Т.Ф., Олійник В. Я., Субачов І. Т. Система соціального страхування зарубіжних країн: навчальний посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2008. 144 с. URL: <http://biblio.umsf.dp.ua/xmlui/handle/123456789/2191>.
2. Серватинська І. М. Моделі соціальної політики та соціального страхування: світовий і вітчизняний досвід. *Світ фінансів*. 2014. Вип. 3. С. 163–172. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/svitfin_2014_3_20.
3. Степанова О. В. Фінансування соціального захисту в умовах децентралізації: зарубіжний досвід та національні реалії, О. В. Степанова. *Інвестиції: практика та досвід*. 2016. № 22. С. 73-79. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ipd_2016_22_16.
4. Козоріз Г. Г. Соціальне страхування як елемент державної соціальної політики. *Регіональна економіка*. 2016. № 1. С. 70-77. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/regek_2016_1_10.
5. Коротич О. Б. Реалізація соціальної політики України в умовах реформування публічної влади. *Актуальні проблеми державного управління*, № 2(50). 2016 р. С. 6-10. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdy_2016_2_4.
6. Digital distribution in insurance: a quiet revolution (2014). Swiss Re. Sigma. No 2 (2014) URL: http://media.swissre.com/documents/sigma2_2014_en.pdf.
7. Шимків С. А. Зарубіжний досвід організації страхування від нещасних випадків: перспективи адаптації в Україні. *Фінансові услуги*. 2017. № 2. С. 42-44. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/finu_2017_2_11.
8. Трофименко М. Ю. Фінансові аспекти розвитку соціальної інфраструктури в Україні. *Облік і фінанси*. 2018. № 4. С. 115-122. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Oif_apk_2018_4_19.
9. Чорна Л. О., Кудлаєнко С. В. Соціальна політика України: особливості та напрями розвитку. *Агросвіт*. 2018. № 18. С. 16-20. URL: http://www.agrosvit.info/pdf/18_2018/4.pdf.

REFERENCES

1. Hrygorash, G. V., Hrygorash, T. F., Oliynyk, V. Ya., & Subachov, I. T. (2008). *The system of social insurance of foreign countries*. Kyiv: Center for Educational Literature. Retrieved from: <http://biblio.umsf.dp.ua/xmlui/handle/123456789/2191>.
2. Servatynska, I. M. (2014). Models of social policy and social insurance: world and domestic experience. *World of finance*, 3, 163–172. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/svitfin_2014_3_20.
3. Stepanova, O. V. (2016). Financing of social protection in terms of decentralization: foreign experience and national realities. *Investments: practice and experience*, 22, 73–79. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ipd_2016_22_16.
4. Kozoriz, G. G. (2016). Social insurance as an element of state social policy. *Regional economy*, 1, 70–77. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/regek_2016_1_10.
5. Korotych, O. B. (2016). Implementation of social policy of Ukraine in terms of reforming public authorities. *Actual problems of public administration*, 2 (50), 6–10. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdy_2016_2_4.
6. Digital distribution in insurance: a quiet revolution. (2014). *Swiss Re. Sigma*, 2. Retrieved from: http://media.swissre.com/documents/sigma2_2014_en.pdf.
7. Shymkiv, S. A. (2017). Foreign experience in the organization of accident insurance: prospects for adaptation in Ukraine. *Financial services*, 2, 42–44. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/finu_2017_2_11.
8. Trofimenko, M. Yu. (2018). Financial aspects of social infrastructure development in Ukraine. *Accounting and finance*, 4, 115–122. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Oif_apk_2018_4_19.
9. Chorna, L. O., & Kudlaenko, S. V. (2018). Social policy of Ukraine: features and directions of development. *Agrosvit*, 18, 16–20. Retrieved from: http://www.agrosvit.info/pdf/18_2018/4.pdf.